

Siyasi elmlər

UOT 327

DOI: <https://doi.org/10.30546/19063.2025.01.10090>AZƏRBAYCANIN “YAŞIL ENERJİ”
SİYASƏTİNDƏ COP29 MƏRHƏLƏSİ

ELMAN XUDAM OĞLU NƏSİROV

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin deputatı,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Siyasi Araşdırmalar
Institutunun direktoru,
siyasi elmlər doktoru, professor

Azərbaycan Respublikası, Bakı ş.,
Səbail r., AZ 1001, Lermontov küç. 74
E-mail: elmannasirov@yahoo.co.uk

XÜLASƏ

İqlim dəyişikliyi və ekoloji tarazlığın pozulması hazırda mütərəqqi bəşəriyyət üçün son dərəcə narahatedici məsələlərdir. Bu global problemin həlli üçün beynəlxalq səviyyədə addımlar atılır. İstixana qazı tullantılarını azaltmaq və yaşıl iqtisadiyyata keçidi stimullaşdırmaq məqsədilə 1992-ci ildə BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası imzalanmışdır. Bu Konvensiyanın Tərəfləri Konfransının (COP29) 29-cu sessiyası 11-22 noyabr 2024-cü il tarixlərində Bakıda keçirilmişdir. 12 noyabrda Liderlər Zirvəsində çıxış edən Prezident İlham Əliyev qeyd etmişdir ki, Azərbaycan yaşıl enerjiyə keçid istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atmışdır. COP29-da ekosistemin qorunmasına yönəlmiş mühüm qərarlar qəbul edilmişdir. Tərəflər Konfransı bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni təşviq edən enerji təşəbbüsləri irəli sürmüş, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqlim tədbirlərini maliyyələşdirmək üçün 2035-ci ilə qədər ildə ən azı 1,3 trilyon dollar toplamağı öhdəsinə götürmüş və iqlim dəyişikliyinə təsirlərinə ən çox həssas olan ölkələrə maliyyə yardımı göstərmək üçün İtqi və Zərərin Kompensasiyası Fondu yaratmışdır. Eyni zamanda, dünyanın müəyyən qüvvələri Azərbaycanın uğurlarına paxıllıq edərək ölkəyə qarşı çirkin təbliğat apardılar və COP29-u boykot etməyə çağırdılar. Lakin onların bütün cəhdləri uğursuz oldu və Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası öz işini uğurla başa vurdu.

Açar sözlər: COP29, ekosistem, “yaşıl enerji”, karbon emissiyası, iqlim dəyişikliyi, enerji mənbələri, ətraf mühit, antropogen təsir.

Bəşəriyyətin mərhələli və dinamik inkişafı, elmi-texniki tərəqqi və həyatın bütün sahələrində baş verən təkamül tədricən insan-təbiət münasibətlərinin xarakterinə, fəlsəfəsinə və məzmununa təsir göstərmiş, təbii ətraf mühit ilə yanaşı, süni mühitin formalaşması ilə nəticələnmişdir. Təbiətin üzləşdiyi antropogen təsirlər suyun, havanın və torpağın çirk-

lənməsi, təbii resursların tükənməsi, ekoloji balansın pozulması və son nəticədə insanın rifah səviyyəsinin və həyat standartlarının aşağı düşməsinin əsas səbəbinə çevrilmişdir. Qlobal xarakter alan iqlim dəyişiklikləri və istixana effekti yaradan qazların emissiyası, bir tərəfdən, insan həyatını, bitki və heyvanat aləmini ciddi risk və təhlükə altına qoyur, digər tərəfdən isə, bu problemin qarşısını almaq üçün zəruri tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Yer atmosferini çirkəndirən zəhərli qazların çoxu energetika sektorunda formalaşır. 1850-2005-ci illər ərzində dünyada atmosfərə atılan karbon dioksidin ümumi həcmi 1169,1 mlrd. ton təşkil etmişdir. 1990-cı ildə bu rəqəm 20693 mln. tona bərabər olduğu halda, 2005-ci ildə 26544 mln. ton olmuş və ya 28,3 % artmışdır [1, s. 362]. Bu mənfi dinamika sonrakı illərdə də davam etmişdir. 2015-ci ildə yer atmosferinə 32776,9 mln. ton, 2020-ci ildə 32341,8 mln. ton, 2021-ci ildə 34019,0 mln. ton, 2022-ci ildə 34579,6 mln. ton, 2023-cü ildə isə 35129,8 mln. ton karbon dioksid atılmışdır [2, s. 16]. 2020-ci ildə atmosfərə atılan zəhərli qazların həcmnin nisbətən azalması COVID-19 pandemiyası ilə əlaqədar olaraq, dünyada, demək olar ki, bütün fəaliyyət sahələrində tətbiq edilən müəyyən məhdudiyyətlərlə bağlı olmuşdur. Ümumilikdə, global ekoloji balansın pozulması və bu təhlükəli tendensiyanın dərinləşməsi təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsini tələb edir, əks təqdirdə bəşəriyyətin daha ciddi problemlərlə üzləşəcəyi qayğıdır.

Ətraf mühiti qorumaq və yaxşılaşdırmaq məqsədilə beynəlxalq səviyyədə ümumi yanaşma və prinsiplərin müəyyənəşdirilməsi istiqamətində ilk addım 1972-ci il iyunun 5-də, BMT-nin Stokholmda keçirilən konfransında “İnsanı əhatə edən mühit problemləri üzrə BMT konfransının Bəyannaməsi”nin [3] qəbul edilməsi ilə atılmışdır. Bəyannamədə, ətraf mühitin qorunması və yaxşılaşdırılması bəşəriyyətin ən vacib məqsədi olaraq göstərilmiş, həmin məqsədə nail olmaq üçün hər bir şəxsin, cəmiyyətin, yerli hakimiyyətin və milli hökumətin məsuliyyəti

yət daşdığı vurğulanmış və bu sahədə fəaliyyətin 26 prinsipi (insanın azadlıq, bərabərlik və əlverişli həyat şəraiti hüququna malik olmaq prinsipi, təbii resursları indiki və gələcək nəsillər üçün qorumaq prinsipi, torpağın istehsal qabiliyyətini qoruyub saxlamaq prinsipi, canlı təbiəti və onun mühitini qorumaq və səmərəli idarə etmək prinsipi, bərpa olunmayan resurslardan səmərəli istifadə etmək prinsipi və s.) müəyyənləşdirilmişdir.

İnkişafın dinamik xarakter daşması, iqtisadiyyatların sürətlə böyüməsi, iri emal və istehsal müəssisələrinin meydana gəlməsi çirkləndirici tullantıların daha geniş miqyasda yayılması üçün şərait yaradır. Konkret ölkənin ərazisindən qaynaqlanan zəhərli qazlar sərhədləri aşaraq, digər ölkələrin ərazisinə daxil olur və orada da havanın, suyun və torpağın çirkləndirilməsinin mənbəyinə çevrilir. Ekoloji problemlərin transsərhəd xarakter alması ona qarşı mübarizə məqsədilə səylərin beynəlxalq səviyyədə birləşdirilməsini də gündəliyə çıxarmışdır. 1979-cu ildə “Böyük məsafələrdə havanın transsərhəd çirkləndirilməsi haqqında Konvensiya”nın, 1985-ci ildə “Ozon qatının qorunmasına dair Vyana Konvensiyası”nın və 1987-ci ildə “Ozon qatını dağıdan maddələr üzrə Monreal Protokolu”nun qəbul edilməsi ekoloji problemlərə məhz beynəlxalq səviyyədə verilən reaksiyanın nəticəsi idi.

1992-ci il mayın 9-da Rio-de-Jeneyro şəhərində BMT-nin ətraf mühit və inkişaf üzrə konfransında, beynəlxalq iqlim rejiminin əsasını təşkil edən “İqlim dəyişiklikləri üzrə çərçivə Konvensiyası” [4] imzalanmışdır. Bu sənədi imzalamaqda əsas məqsəd istixana effekti yaradan qazların atmosferdə konsentrasiasının, iqlim sisteminə təhlükəli antropogen təsirlərin qarşısını ala biləcək səviyyədə stabilizə edilməsinə, ərzaq istehsalını və sabit iqtisadi inkişafı təhlükə altına qoymadan, ekosistemin iqlim dəyişikliklərinə adaptasiyasına nail olmaqdan ibarətdir. Qəbul olunmuş prinsiplərə əsasən, iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizədə inkişaf etmiş ölkələr əsas rol oynamalı, inkişaf etməkdə olan ölkələrin konkret tələbatları tam həcmdə nəzərə alınmalı, iqlim dəyişmələrinin proqnozlaşdırılması, səbəblərinin aradan qaldırılması və ya minimuma endirilməsi və onun mənfəəti nəticələrinin yumşaldılması məqsədilə qabaqlayıcı tədbirlər görülməli, iqlim sistemini antropogen təsirlərdən qorumaq üçün həyata keçirilən siyasət və tədbirlər hər bir ölkənin konkret şəraitinə uyğun olmalı və milli inkişaf proqramlarına inteqrasiya edilməlidir. Eyni zamanda, tərəflər əlverişli və açıq beynəlxalq iqtisadi sistemin yaradılmasına

yardım göstərməli və diskriminasiya hallarına və ya beynəlxalq ticarətin gizli şəkildə məhdudlaşdırılmasına yol verməməlidirlər.

Konvensiyada onu imzalayan tərəflərin vəzifələri də müəyyənləşdirilmişdir. Hər bir tərəf antropogen tullantılar və istixana qazları haqqında milli kadastr, iqlim dəyişmələrinin nəticələrini yumşaltmaq üzrə tədbirləri özündə ehtiva edən milli və regional proqramlar hazırlamalı və onları vaxtaşırı yeniləyərək, təqdim etməlidir. Bütün sahələrdə istixana qazlarının emissiyasının azaldılmasına və ya dayandırılmasına, istixana qazlarının daşıyıcılarından (biokütlə, meşələr, okeanlar və s.) səmərəli istifadə olunmasına, iqlim dəyişmələrinə adaptasiya məqsədilə tədbirlərin hazırlanmasına, iqlim sistemi ilə bağlı tədqiqatların aparılmasına, məlumatlar bankının yaradılmasına və informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsinə, iqlim dəyişmələrinə aid məsələlər üzrə kadr hazırlığı və əhəlinin maarifləndirilməsi prosesinə yardım göstərmək və bu sahədə əməkdaşlıq etmək də tərəflərin vəzifələri dairəsinə daxildir. Bununla yanaşı, inkişaf etmiş ölkələr razılaşdırılmış xərclərin ödənilməsi üçün maliyyə resursları ayırmalı, digər ölkələrin ekoloji təhlükəsiz texnologiyalardan istifadə edə bilməsi üçün praktiki addımlar atmalıdırlar.

İqlim dəyişmələri ilə bağlı problemlərin müəyyənləşdirilməsi, hesabatların dinlənilməsi, yeni planların hazırlanması, maliyyə xərclərinin razılaşdırılması və digər aktual məsələlərin müzakirəsi, hər il keçirilən Tərəflər Konfransında həyata keçirilir.

1995-ci il yanvarın 10-da Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi “İqlim dəyişmələri üzrə çərçivə Konvensiyası”nı təsdiq etmişdir.

Yer atmosferinə istixana effekti yaradan qazların atılmasının qarşısını almaq sahəsində səyləri artırmaq məqsədilə növbəti addım 1997-ci il dekabrın 11-də BMT-nin “İqlim dəyişmələri üzrə çərçivə Konvensiyası”nın Kioto Protokolunu qəbul etməklə atılmışdır. 2005-ci il fevralın 16-da qüvvəyə minmiş bu Protokola əsasən, Avropa ölkələri, ABŞ, Kanada, Yaponiya, Avstraliya və Yeni Zelandiya 2008-ci ildən 2012-ci ilə qədər olan müddətdə istixana qazı tullantılarını, 1990-cı il səviyyəsi ilə müqayisədə təxminən 5 % azaltmaq barədə öhdəlik götürmüşdür. Buna baxmayaraq, bu öhdəlikləri tam miqyasda yerinə yetirmək mümkün olmamışdır, çünki 2001-ci ildə ABŞ Senatı Protokolu ratifikasiya etməkdən imtina etmiş, 2012-ci ildə isə Kanada Protokoldan tamamilə çıxmaq qərarına gəlmişdir. Protokolda iştirak etdiyi müddətdə Kanadada istixana

qazları tullantıları nəinki azalmamış, əksinə 35 %-ə qədər artmışdır. 2012-ci ildə Kioto Protokolunun iştirakçı ölkələrinin Doha şəhərində keçirilən görüşündə sənədin qüvvədə olma müddəti 2020-ci ilədək uzadılmışdır [5, s. 191-196], lakin bu müddət başa çatmamış, 2015-ci ildə Kioto Protokolu Paris Sazişi ilə əvəz olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Kioto Protokoluna 2000-ci il iyulun 18-də qoşulmuşdur.

BMT-nin "İqlim dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası"nın Tərəflər Konfransında qəbul olunmuş Paris Sazişi dünya üzrə orta temperatur artımını 1.5°C səviyyəsində saxlamaq üçün tədbirlərin görülməsini məqsəd olaraq qarşıya qoyur. Digər bir global məqsəd isə, 2050-ci ilədək sıfır karbon emissiyasına nail olmaqdan ibarətdir. Bundan başqa, iqlim dəyişikliklərinin nəticələrini yumşaltmaq və adaptasiya üzrə məqsədlərə çatmaq üçün inkişaf etməkdə olan ölkələrə ildə 100 mlrd. dollar yardım göstərilməsi qərara alınmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, bu qərarın icrası məcburi xarakter daşımır [5, s. 196-202].

2016-cı il oktyabrın 28-də Paris Sazişi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən təsdiq edilmişdir.

Bu vaxta qədər BMT-nin İqlim dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29 sessiyası baş tutmuşdur. İyirmi doqquzuncu sessiya (COP 29) 2024-cü il noyabrın 11-dən 22-dək Bakıda keçirilmişdir.

Tərəflər Konfransına evsahibliyi edəcək ölkə "İqlim dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası"nı təsdiq etmiş ölkələrdən ibarət regional qruplar üzrə, rotasiya qaydasında və səsvermə yolu ilə müəyyənləşdirilir. BMT-nin regional qruplarının sayı beşə bərabərdir: Afrika ölkələri qrupu, Asiya ölkələri qrupu, Latin Amerikası və Karib dənizi hövzəsi ölkələri qrupu, Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri qrupu, Qərbi Avropa və digər ölkələr qrupu. Namizəd ölkə qrupdaxili konsensus əsasında müəyyənləşdirilir.

2024-cü ildə COP-a evsahibliyi etmək növbəsi, Azərbaycanın da daxil olduğu Mərkəzi və Şərqi Avropa ölkələri qrupunda idi. Mötəbər beynəlxalq tədbirləri yüksək səviyyədə keçirmək təcrübəsinə malik olan Azərbaycan iqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizəyə öz töhfəsini vermək məqsədilə, COP 29-un Bakıda keçirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmişdi. Azərbaycan ilə yanaşı, Bolqarıstan və Ermənistan da öz namizədliyini irəli sürmüşdülər. Azərbaycan və Ermənistanın müharibə vəziyyətində olması ilk baxışda onlar arasında kompromis əldə etməyin mümkünlüyünə ümidləri azaldır, Bolqarıstanın

şanslarını isə artırırdı, lakin Bakı ilə İrəvan arasında aparılan birbaşa danışıqlarda qərar birincinin xeyrinə qəbul edilmişdi.

2023-cü il dekabrın 7-də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası və Ermənistan Respublikası baş nazirinin Aparatı birgə açıqlama yayaraq, regionda sülh əldə etmək, iki ölkə arasında münasibətləri normallaşdırmaq və etimad yaratmaq məqsədilə Ermənistanın öz namizədliyini geri götürdüyünü və Azərbaycanın namizədliyini dəstəklədiyini bəyan etmişdilər. Eyni zamanda, humanizm prinsiplərindən çıxış edən rəsmi Bakı Azərbaycanda əsirlikdə olan erməni hərbiçilərdən 32 nəfəri, rəsmi İrəvan isə Ermənistanda əsirlikdə olan 2 nəfər azərbaycanlı hərbiçini azad etmişdi [6, s.1]. Azərbaycan diplomatiyasının uğuru sonda Bolqarıstanın da öz namizədliyini geri götürməsi ilə nəticələnmişdir. Dekabrın 11-də isə, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin paytaxtı Dubay şəhərində COP 28 Çərçivəsində keçirilən plenar iclasda COP 29-un 2024-cü ildə Azərbaycanda keçirilməsi barədə son qərar qəbul edilmişdir.

İqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizənin Azərbaycan tərəfindən sistemli olaraq dəstəkləndiyini, yaşıl inkişafın respublikanın milli prioriteti olduğunu vurğulayan Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, "BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyasına (COP 29) 2024-cü ildə ev sahibliyi etməyimiz iqlim dəyişikliklərinə qarşı mübarizə üzrə global səylərə öz töhfəmizi vermək qətiyyətimizdən irəli gəlir" [7, s. 10].

COP 29-un global əhəmiyyətini nəzərə alan respublika rəhbərliyi bu beynəlxalq tədbirin ən yüksək səviyyədə keçirilməsini təmin etmək məqsədilə sistemli addımlar atmışdır. Prezident İlham Əliyevin 2024-cü il 13 yanvar tarixli Sərəncamına əsasən, tədbirin keçirilməsi ilə əlaqədar Təşkilat Komitəsi yaradılmış, Tədbirlər Planı hazırlanmış və əməliyyat şirkəti təsis edilmişdir. Azərbaycan Prezidenti tərəfindən 2024-cü ilin "Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili" elan edilməsi də ətraf mühitin mühafizəsinə və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin genişləndirilməsinə respublikada ciddi əhəmiyyət verildiyini sübut edən çoxsaylı faktlardan biridir.

2024-cü il noyabrın 12-də Bakıda müasir Azərbaycan tarixinin əhəmiyyətli hadisələrindən biri, COP 29-un Liderlər Sammiti keçirildi və bununla da bəşəriyyəti narahat edən iqlim problemlərinin həllinə nail olmaq üçün müzakirələrə start verildi. Dünyanın 196 ölkəsinin təmsil olunduğu, 80 prezident,

vitse-prezident və baş nazirin, 72 min nümayəndənin iştirak etdiyi COP 29-un ilk iclasında çıxış edən Prezident İlham Əliyev Azərbaycanın sülh və əməkdaşlıq siyasətinə, “yaşıl enerji”yə keçidə böyük əhəmiyyət verdiyini qeyd etmişdir. Bəzi qeyri-sağlam qüvvələrin qalıq yanacaq növləri ətrafında apardığı məqsədli və spekulasiya xarakterli müzakirələrə Azərbaycan Prezidentinin münasibəti müasir reallıqlar baxımından strateji əhəmiyyətə malik olub, global enerji sektorunun inkişaf istiqamətini müəyyənləşdirmişdir. İlham Əliyev hal-hazırda qalıq yanacaq növlərindən imtinanın mümkünsüzlüyünü, bazarda onlara tələbatın yüksək olduğunu vurğulamaqla yanaşı, “yaşıl iqtisadiyyat”a keçid siyasətini davam etdirməyin vacibliyini diqqətə çatdırmışdır: “Hər bir təbii sərvət – istər neft, qaz, külək, günəş, qızıl, gümüş və mis – bunların hamısı təbii sərvətlərdir. Ölkələr onların olmasına görə günahlandırılmalı və bazarda onlara tələbatın olması səbəbindən onları bazara çıxardıqlarına görə suçlanmalı deyillər. İnsanlara onlar lazımdır. Bir sözlə, mesajım belədir. COP 29-un sədri kimi, əlbəttə, biz “yaşıl keçidin” güclü tərəfisi olacağıq və bunu edirik, lakin, eyni zamanda, biz realist olmalıyıq” [8, s. 4].

İqlim dəyişmələrinin mənfi təsirlərinin getdikcə geridönməz xarakter aldığı, BMT-nin Baş katibi Antonio Quterreşin çıxışından da aydın görünür. O, global istiləşmənin 2.5°C yaxınlaşdığını, bunun isə təbii fəlakətlərə, insan faciələrinə, dağıntılara, flora və faunanın məhvinə yol açdığını bildirmiş, ölkələri COP 28-də, sıfır karbon emissiyasına yaxınlaşmaq üçün üzərlərinə götürdükləri öhdəlikləri yerinə yetirməyə çağırmış, hazırda karbon emissiyasının artmaqda davam etdiyini vurğulamışdır. Baş katibə görə, problemin həlli üçün, birincisi, temperatur artımının 1.5°C -yə qədər azaldılmasına nail olmaq, enerji səmərəliliyini ikiqat artırmaq və səhrələşmənin qarşısını almaq, ikincisi, insanları iqlim dəyişikmələri və iqlim böhranlarından qorumaq və onların adaptasiyası üçün tələb olunan maliyyə bazasını formalaşdırmaq, üçüncüsü isə, inkişaf etməkdə olan ölkələrə yardımları artırmaq lazımdır. Həqiqətən də inkişaf etməkdə olan ölkələr iqlim dəyişmələrinin yaratdığı problemlərin mənfi təsirlərinə daha çox məruz qalırlar. Antonio Quterreşin qeyd etdiyi kimi, ekoloji problemləri “varlılar yaradır, yoxsullar isə onun haqqını ödəyirlər” [8, s. 5].

Beynəlxalq münasibətlər sistemində özünün ədalətli mövqeyi ilə seçilən Azərbaycan bu dəfə də özünün prinsipiallığı ilə seçilmiş, müstəmləkəçiliyin və ədalətsiz yanaşmanın qurbanına çevrilən xalqların müdafiəsinə qalxmışdır.

Geniş gündəliyə malik olan COP29 çərçivəsində, inkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətlərinin problemlərinin müzakirə edildiyi bir platformanın yaradılması Azərbaycanın beynəlxalq hüquqa, bərabərlik və qarşılıqlı hörmət prinsipinə sadiqliyinin növbəti nümayişi idi.

2024-cü ilin sentyabrında, məqsədi kiçik ada dövlətlərinə yardım göstərmək olan Zərəre Cavab Fondu yaradılmışdır. Azərbaycan BMT-nin Baham adaları, Tonqa, Tuvalu və s. kiçik ada dövlətlərində həyata keçirdiyi birgə layihələri dəstəkləmək məqsədilə 10 mln. dollar ayırmışdır. Sakit okeanda və Karib dənizi hövzəsində yerləşən, Fransa və Hollandiyanın müstəmləkəçilik siyasətindən əzab çəkən xalqların azadlıq uğrunda mübarizəsi sərt güc tətbiq etməklə boğulur, onların yaşadıkları və müxtəlif silah növlərinin sınaq poliqonuna çevrildiyi adalarda ekoloji balans pozulmuş və biomüxtəliflik ciddi təhlükə altına düşmüşdür. Məsələn, 1966-1996-cı illərdə təkcə Fransa Polineziyasında 193 nüvə sınağı keçirilmiş, adada radiasiya səviyyəsi 4900% -dən çox olmuşdur. İnkişaf etməkdə olan kiçik ada dövlətlərinin sammitində çıxış edən Prezident İlham Əliyev bu dövlətlərin xalqlarını dəstəkləməkdə davam edəcəklərini bildirmişdir. Son illərdə Qoşulmama hərəkatına sədrlik etdiyi dövrdə Azərbaycan 20 kiçik ada dövlətinə maliyyə və humanitar yardım göstərmişdir [9, s. 2]. Müstəmləkəçiliyə, təbii sərvətlərin talan edilməsinə və fəaliyyəti ekosistemin degradasiyasına səbəb olan transmilli korporasiyalara qarşı çıxış edən Afrika ölkələri və dənizasırazı ərazilərin nümayəndələri COP29 çərçivəsində “Yaşıl və müstəmləkəsiz dünya naminə həmrəylik” şüarı altında dinc aksiya təşkil etməklə [10, s.11], üzləşdikləri problemləri dünya birliyinin diqqətinə çatdırmışdılar.

Müxtəlif platformalarda aparılan danışıqlar və müzakirələr sonda iştirakçı ölkələrin ekoloji problemlərin həllinə münasibətdə birgə yanaşma sərgiləməsi ilə nəticələnmişdir. BMT və Mərkəzi Asiya ölkələri tərəfindən imzalanan “İqlim dəyişikliyi, buzlaqlar və transsərhəd əməkdaşlıq üzrə Tərəfdaşlıq” adlı birgə Bəyannamə [11, s. 8], Türk Dövlətləri Təşkilatının üzvü olan dövlətlərin ekologiya və ətraf mühit nazirləri tərəfindən imzalanan “Nazirlər Bəyannaməsi” [12, s. 8], İqlim, İnnovasiya və Ticarət üzrə CAREC (Mərkəzi Asiya Regional İqtisadi Əməkdaşlığı) Tərəfdaşlığına dair Bakı Bəyannaməsi [13, s.10] və s. sənədlər ekosistemi qorumaq məqsədilə səylərin birləşdirilməsini, prioritet istiqamətlərdə ölkələrarası əməkdaşlığın və dialoqun genişləndirilməsini təşviq edir.

Bakıda keçirilən Tərəflər Konfransı bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəni təşviq edən üç enerji təşəbbüsünün irəli sürülməsi ilə də diqqəti cəlb edir. “COP29 global enerji saxlama və şəbəkələr vədi” adlı birinci təşəbbüsə əsasən, 2030-cu ilədək global enerji saxlama sistemləri 1500 QVt gücünə çatdırılmalı, 25 mln. kilometrə bərabər elektrik şəbəkəsi yaradılmalı və ya təmir edilməlidir. 2040-cı ilədək elektrik şəbəkəsini 65 mln. kilometrə çatdırmaq nəzərdə tutulur. İkinci təşəbbüs “COP29 “yaşıl enerji” zonaları və dəhlizləri vədi” adlanır. Bu vədin həyata keçirilməsi nəticəsində, BMT-nin Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə uyğun olaraq, qitələrarası və regionlararası “yaşıl enerji” zonaları yaradılmalı, bu yolla iqtisadi inkişafa və enerji səmərəliliyinə töhfə verilməlidir. “COP29 Hidrogen Bəyannaməsi” adlı üçüncü təşəbbüs təmiz hidrogen istehsalını artırmaq yolu ilə, enerji sektorunun karbonsuzlaşdırılmasını hədəfləyir [14, s.7]. Azərbaycanın sədrlik etdiyi tədbirdə həyati əhəmiyyətli belə təşəbbüslərin irəli sürülməsi “yaşıl dünya”ya keçid prosesində respublikanın ön sıralarda yer aldığını göstərir.

COP29 çərçivəsində aparılan müzakirələr ölkələrin bir qisminin “yaşıl dünya”ya keçid prosesində səmimi davranış nümayiş etdirmədiyini də üzə çıxarmışdır. Bəzi ölkələr global iqlim dəyişmələrinin qarşısını almaq üçün müəyyənləşdirilən tədbirlərin reallaşdırılmasında iştirakdan yayınır, tələb olunan səviyyədə maliyyə vəsaiti ayırmaqdan və bu sahədə şəffaf fəaliyyəti təmin etməkdən boyun qaçırır.

Hazırda global istiləşmənin qarşısını almaq və onun mənfi nəticələrini aradan qaldırmaq üçün hər il təxminən 8 trln. maliyyə vəsaiti tələb olunur. Mövcud şəraitdə, obyektiv və subyektiv səbəblərdən bu məbləğin toplanmasının qeyri-mümkünlüyü sirr deyildir. Buna görə də, COP29-da 1,3 trln. dolların toplanılması barədə razılıq əldə etmək planlaşdırılırdı və bu məbləğin 49 %-i özəl mənbələrdən əldə edilməli idi. Ölkələrin 73 %-də iqlim xərclərini qiymətləndirmək və izləmək üçün mükəmməl mexanizmin, 41 %-də özəl sektordan cəlb edilən investisiyalar barədə hesabatlılığın olmadığı [15, s. 12] nəzərə alınsa, planlaşdırılan məbləğin toplanması da apriori şübhə altına düşürdü.

COP29 sədrliyinin Tərəflər Konfransının yekunları barədə yaydığı bəyanatdan aydın olur ki, 1,3 trln. dollar toplamaq hədəfinə çatılmamış, lakin bu hədəfdən imtina da edilməmişdir. Belə ki, inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqlimlə bağlı fəaliyyəti maliyyələşdirmək üçün 2035-ci ilə qədər olan dövrdə Tərəflərin hamısının iştirakı ilə, dövlət və özəl mən-

bələrdən ildə ən azı 1,3 trln. dollar maliyyə vəsaitinin toplanılmasına nail olmaq məqsəd kimi müəyyənləşdirilmişdir [16, s.1].

Ümumilikdə, COP29 Yer planetində ekosistemi, biomüxtəlifliyi qoruyub saxlamaq, insan sağlamlığı və təhlükəsizliyini təmin etmək baxımından ciddi və əhəmiyyətli qərarların qəbul edilməsi ilə tarixə düşmüşdür. Tərəflər Konfransında Paris Sazişinin, etibarlı və şəffaf karbon bazarlarının yaradılması barədə olan 6-cı maddəsi təsdiq olunmuş, Sazişin 13-cü maddəsinə uyğun olaraq, İkiillik Şəffaflıq Hesabatlarının hazırlanmasına dair qərar qəbul edilmişdir. Eyni zamanda, iqlim dəyişmələrinin təsirlərinə ən həssas olan ölkələrə maliyyə yardımı göstərmək məqsədilə yaradılan İtki və Zərər Fondu fəaliyyətə başlamış, maliyyə məsələləri üzrə Yeni Kollektiv Kəmiyyət Hədəfi qəbul olunmuşdur və bu sənədə əsasən, inkişaf etmiş ölkələrin inkişaf etməkdə olan ölkələrə iqlim fəaliyyəti üçün ayırdıqları 100 mlrd. dollar vəsaitin məbləğini 2035-ci ilədək ən azı 300 mlrd. dollara çatdırmaq nəzərdə tutulur [17, s. 3].

İqlim dəyişmələri insan həyatının, global iqtisadiyyatın və beynəlxalq münasibətlərin əsaslarını sarsıdacaq, bəşəriyyəti xaos və kataklizmlərə düşürəcək nəticələr doğura bilər. Təhlükənin qarşısını almağın əsas və ən səmərəli yolu enerji səmərəliliyinin səviyyəsini yüksəltmək və ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaları tətbiq etməklə “yaşıl iqtisadiyyat”a keçmək məqsədilə ölkələrarası əməkdaşlığı genişləndirməkdən ibarətdir. Planetdə istixana effekti yaradan qazların emissiyasında iri dövlətlər əsas pay sahibi olduqları üçün problemin həllində əsas məsuliyyət də onların üzərinə düşür. Buna baxmayaraq, ABŞ, Fransa, Almaniya və bir neçə digər ölkədə anti-Azərbaycan isterikasına qapılan müəyyən dairələr COP29-un ərəfəsində və gedişində respublikamıza qarşı çirkin kampaniya aparmış və dünya birliyini bu mötəbər tədbiri boykot etməyə çağırmışdılar. Şübhəsiz ki, iqlim dəyişmələrinin doğurduğu mənfi nəticələrin genişlənməsindən və dərinləşməsindən narahatlıq keçirməyən və ikili standartlardan çıxış edən bu qüvvələri qıcıqlandıran əsas səbəb 44 günlük müharibədə və 2023-cü ilin sentyabrında keçirilən antiterror əməliyyatında Azərbaycanın Ermənistan üzərindəki tarixi qələbəsi, respublikanın beynəlxalq nüfuzunun artması, mövqelərinin möhkəmlənməsi, Cənubi Qafqazın aparıcı ölkəsinə çevrilməsi və hədəflərinin böyüməsi ilə bağlıdır.

COP29-un davam etdiyi bir zamanda, 2024-cü il noyabrın 20-də Lüksemburq Deputatlar Palatasının Azərbaycan əleyhinə qərəzli və əsassız ittiham

və iddialardan ibarət olan qətnamə qəbul etməsi də [18, s. 6] təsadüfi hal olmayıb, məhz müstəqil xarici siyasət həyata keçirən, suverenliyini təmin etmək və yüksək səviyyəli beynəlxalq tədbirlərə uğurla ev sahibliyi etmək iqtidarında olan respublikanı qaralamaq cəhdindən başqa bir şey deyildir.

Prezident İlham Əliyevin qeyd etdiyi kimi, iki-
li standartlar, digər ölkələrə dərslər vermək adəti və siyasi riyakarlıq bəzi Qərb ölkələrindəki bir sıra siyasətçilər, dövlət nəzarətində olan QHT-lər, yalan xəbər mediası üçün fəaliyyət metoduna çevrilib [8, s. 4]. Buna baxmayaraq, COP29 istər təşkilati, istər təmsilçilik, istərsə də gündəlikdə duran məsələlərin aktuallığı və dairəsinin genişliyi baxımından əhəmiyyətli və uğurlu olub, Azərbaycanın növbəti qələbəsi kimi tarixə düşmüşdür.

Bütün qeyd olunanları ümumiləşdirərək, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, son onilliklərdə bəşəriyyətin üzləşdiyi ən ciddi problemlərdən olan iqlim dəyişmələri və qlobal istiləşmənin qarşısının alınması yalnız təxirəsalınmaz və kollektiv tədbirlərin həyata keçirilməsi, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadənin getdikcə genişləndirilməsi ilə mümkündür. Bu məqsədlə, təbiətə antropogen təsirlər azaldılmalı, istixana qazları ilə atmosferin çirkləndirilməsi məhdudlaşdırılmalı, sıfır karbon emissiyasına və dünya üzrə orta temperatur artımının 1.5°C səviyyəsində saxlanılmasına nail olunmalıdır. İqlim dəyişmələrinə qarşı mübarizənin ön sıralarında yer alan Azərbaycan bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın və dialoqun genişləndirilməsini təşviq edir və konkret nəticəyə istiqamətlənən siyasət həyata keçirir. COP29-un Bakıda yüksək səviyyədə təşkil olunması və bu tədbir çərçivəsində ciddi qərarların qəbul edilməsi bunun bariz sübutudur.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Доклад о мировом развитии 2010. Развитие и изменение климата / Всемирный банк. Пер. с англ. М.: Издательство «Весь мир», 2010, 440 с.
2. Statistical Review of World Energy 2024. London: Energy Institute, 2024, 73 p.
3. Declaration of the United Nations Conference on the Human Environment. [Electronic resource] - URL: <https://www.un.org/ru/documents/>
4. United Nations Framework Convention on Climate Change. [Electronic resource] - URL: <https://unfccc.int/files/>
5. Вурт Д.А. Парижское соглашение: новый компонент климатического режима ООН // Вестник международных организаций. 2017, т. 12, № 4, с. 185–214
6. Qarşılıqlı etimada əsaslanan ilk addım. // Azərbaycan qəzeti, 2023, 8 dekabr, s. 1
7. Prezident İlham Əliyev COP 29-un Azərbaycanda keçirilməsi ilə bağlı paylaşım edib // Azərbaycan qəzeti, 2023, 13 dekabr, s. 1
8. Dünya Bakıda birləşib. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 13 noyabr, s. 1-6
9. Azərbaycan kiçik ada dövlətlərinə birmənalı dəstəyini nümayiş etdirir. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 14 noyabr, s. 1-2
10. Afrika ölkələri və dənizasıırı ərazilərin nümayəndələri Bakıda dinc aksiya təşkil ediblər. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 11
11. COP29 çərçivəsində Mərkəzi Asiya ölkələri iqlim dəyişikliyi və buzlaqların qorunması üzrə birgə bəyannamə imzalayıblar. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 8
12. COP29 çərçivəsində TDT dövlətləri ekologiya üzrə "Nazirlər Bəyannaməsi" imzalayıb. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 8
13. İqlim, innovasiya və ticarət üzrə CAREC Tərəfdaşlığına dair Bakı Bəyannaməsi imzalanıb. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 10
14. COP29 enerji təşəbbüsləri rəsmi olaraq elan edilib. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 16 noyabr, s. 7
15. Qardaşxanova Ə. Maliyyə, investisiya və ticarət günü. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 15 noyabr, s. 12
16. COP29 sədrliyi bəyanat yayıb. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 23 noyabr, s. 1
17. COP29-un bağlanış plenar iclası keçirilib, bir sıra mühüm qərarlar qəbul edilib. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 24 noyabr, s. 1, 3.
18. Lüksemburq Deputatlar Palatasının qətnaməsinə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin münasibəti. // Azərbaycan qəzeti, 2024, 22 noyabr, s. 6

Эльман Насиров

Депутат Милли Меджлиса Азербайджанской Республики, директор Института Политических Исследований Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, Доктор политических наук, профессор

ЭТАП COP29 В ПОЛИТИКЕ “ЗЕЛЕНОЙ ЭНЕРГИИ” АЗЕРБАЙДЖАНА

РЕЗЮМЕ

В наше время изменение климата и нарушение экологического равновесия являются крайне тревожными проблемами для прогрессивного человечества. На международном уровне предпринимаются шаги по предотвращению этого глобального вызова. В целях сокращения выбросов парниковых газов в атмосферу и стимулирования перехода к «зеленой экономике» в 1992 году была подписана Рамочная конвенция ООН об изменении климата. С 11 по 22 ноября 2024 года в Баку прошла 29-я сессия Конференции Сторон этой Конвенции (COP29). Выступая на Саммите лидеров, состоявшемся 12 ноября, Президент Ильхам Алиев отметил, что Азербайджан предпринял значительные шаги в переходе к «зеленой энергетике». В рамках COP29 были приняты важные решения, направленные на сохранение экосистемы. На Конференции Сторон были выдвинуты энергетические инициативы, способствующие использованию возобновляемых источников энергии, взято обязательство ежегодно привлекать к 2035 году не менее 1,3 трлн долларов США на финансирование климатической деятельности в развивающихся странах, создан Фонд компенсации потерь и ущерба для оказания финансовой помощи странам, наиболее уязвимым к последствиям изменения климата и т.д. В то же время определенные силы в мире, завидуя успехам Азербайджана, вели грязную пропаганду против республики, призывали бойкотировать COP29, однако все их попытки провалились и 29-я сессия Конференции Сторон успешно завершила свою работу.

Ключевые слова: COP29, экосистема, "зеленая

Rəyçi: Siyasi elmlər doktoru, professor Elçin Əhmədov

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 05.09.2025

Çapa qəbul olunub: 07.09.2025

энергия", выбросы углерода, изменение климата, источники энергии, окружающая среда, антропогенное воздействие.

Elman Nasirov

Deputy of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan, Director of the Institute of Political Studies of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan, Doctor of Political Sciences, Professor

COP29 STAGE IN AZERBAIJAN'S “GREEN ENERGY” POLICY

SUMMARY

In the modern era, climate change and disruption of the ecological balance are extremely alarming problems for progressive humanity. Steps are being taken at the international level to prevent this global challenge. In order to reduce greenhouse gas emissions into the atmosphere and stimulate the transition to a "green economy", the UN Framework Convention on Climate Change was signed in 1992. The 29th session of the Conference of the Parties to this Convention (COP29) was held in Baku from 11 to 22 November 2024. Speaking at the Leaders' Summit on November 12, President Ilham Aliyev noted that Azerbaijan has taken significant steps in the transition to "green energy". Within the framework of COP29, important decisions were made aimed at preserving the ecosystem. The Conference of the Parties put forward energy initiatives promoting the use of renewable energy sources, committed to attracting at least \$1.3 trillion annually by 2035 to finance climate action in developing countries, created a Loss and Damage Fund to provide financial assistance to countries most vulnerable to the effects of climate change, etc. At the same time, certain forces in the world, envious of Azerbaijan's success, carried out dirty propaganda against the republic, called for a boycott of COP29, but all their attempts failed, and the 29th session of the Conference of the Parties successfully completed its work.

Keywords: COP29, ecosystem, "green energy", carbon emissions, climate change, energy sources, environment, anthropogenic impact.

The date of the admission of the article to the editorial office: 05.09.2025

Accepted for publication: 07.09.2025